

Українське ділове мовлення та проблеми перекладу

Захист і розвиток національної культури, мови, духовності й моралі є священним обов'язком кожного свідомого громадянина. Як писав Б.Антоненко-Давидович: "Людина може володіти кількома мовами, залежно від її здібностей, нахилів і прагнень, але найкраще, найдосконаліше людина має володіти, звичайно, рідною мовою. І не тільки тому, що цією мовою, засвоївши її змалку, вона користується повсякденно, а й тому, що рідна мова – це невід'ємна частина Батьківщини, голос свого народу й чарівний інструмент, на звуки якого відгукуються найтонші й найніжніші струни людської душі" [2, с. 12].

Мова – це "характерний для людського суспільства специфічний вид знакової діяльності, який полягає у застосуванні в історично усталених у певній етнічній спільності артикуляційно-звукових актів для позначення явищ об'єктивної дійсності з метою обміну між членами спільноти інформацією" [7, с. 318].

Мовлення – це мовна діяльність; спілкування людей між собою за допомогою мови.

Офіційно-діловий стиль асоціюється у першу чергу з діловими паперами, оформляти які навчають у школі: заява, доручення, розписка, акт, протокол, пояснювальна записка, автобіографія, характеристика тощо.

Поняття "ділова мова" не тотожне змісту словосполучення "мова ділових паперів" – "воно набагато ширше, бо спирається на значеннєві складові "професійний", "службовий". Мовленнєва діяльність педагога включає ресурси не лише офіційно-ділового стилю, а й наукового, розмовного, публіцистичного й частково – художнього стилів" [4, с. 3]. Отже, ділове мовлення – це професійне, фахове мовлення.

Засвоєння літературної мови становить певну трудність для людини, яка говорить не рідною мовою. Навіть близькоспоріднені мови мають чимало орфоепічних явищ, які засвоюються значно важче, ніж лексичні (напр., вимова українських ї, г, твердих шиплячих та інших для росіянина, збереження цокання для білоруса, особливості наголошування спільних для споріднених мов лексем, напр., укр. нена́висть, нитки, подруга, приятель, директори, рукопис – рос. ненави́сть, нитки, подру́га, прияте́ль, директо́ры, рукопи́сь).

Кожна мова має свої специфічні особливості й у вживанні прийменників. Навіть у таких близькоспоріднених мовах, як українська

та російська, прийменники вживаються по-різному. Через посередництво російської мови великої сили набули конструкції з прийменником **по**. Конструкцій з цим прийменником в українській мові небагато, але вони є: *черговий по школі, виступ по центральному телебаченню, колеги по роботі, наказ по школі* та ін. Однак велику групу становлять конструкції, у яких прийменник **по** замінили інші українські прийменники.

Російському прийменнику **по** в українській мові відповідають:

а) прийменник **з**:

по обеим сторонам – **з** обох боків; пособие **по** литературе – посібник **з** літератури; контрольная **по** химии – контрольна **з** хімії; **по** моей вине – **з** моєї вини; **по** собственной воле – **з** власної волі; **по** той причине – **з** тієї причини;

б) прийменник **за**:

украинец **по** происхождению – українець **за** походженням; **по** всем правилам – **за** всіма правилами; добрый **по** натуре – добрий **за** вдачею; **по** приказу директора – **за** наказом (відповідно до наказу) директора; физик **по** образованию – фізик **за** освітою; **по** последней моде – **за** останньою модою; **по** поручению – **за** дорученням; **по** собственному желанию – **за** власним бажанням;

в) прийменник **у, в**:

по выходным дням – **у** вихідні дні; **по** делу – **у** справі; **по** направлению к школе – **у** напрямку до школи;

г) прийменник **через**:

отпуск **по** болезни – відпустка **через** хворобу; **по** недоразумению – **через** непорозуміння; **по** ошибке – **через** помилку; **по** техническим причинам – **через** технічні причини;

г) прийменник **на**:

называть **по** имени – називати **на** ім'я; **по** адресу – **на** адресу; **по** его зову – **на** його поклик; **по** просьбе – **на** прохання; **по** требованию – **на** вимогу; **по** заказу – **на** замовлення; **по** теме – **на** тему;

д) прийменник **до**:

притись **по** вкусу – припасти **до** смаку; коса **по** поясу – коса **до** пояса; **по** воскресенью включительно – **до** неділі включно; **по** заявкам – відповідно **до** заявок;

ж) прийменник **після**:

по получении – **після** одержання; **по** возвращении – **після** повернення;

з) інші засоби:

смотря **по** погоде – залежно **від** погоди; комісія **по** составленію резолюції – комісія **для** складання резолюції; меро-приятія **по** – заходи **щодо**; **по** обыкновенію – **як** звичайно.

В орудному відмінку можна вживати безприйменникові конструкції: йти **по** берегу – йти берегом; **по** почте – поштою; **по** целым дням – цілими днями; старший **по** возрасту – старший віком (**за** віком).

Перевантаження прийменником **по** призводить до штамповано-сті мови. Соціальна шкідливість штампів у тому, що суспільство зникає до них, вони стають елементом суспільної свідомості і при низькому рівні критичного мислення, загальній байдужості до культури власного мовлення породжують інші. Це призводить до дрімучої одноманітності, сірості, безликоності. Такі конструкції, відтіснивши природні, поширилися в офіційно-діловій, науковій, навчальній сферах, стали звичними у побутовому мовленні [1, с. 80].

Отже, 1) прийменник **по** функціонує в українській та російській мовах, однак у російській мові це один з найуніверсальніших прийменників і конструкції з ним виражають велику кількість найрізноманітніших відношень; 2) в українській мові прийменник **по** вживають з іменниками, займенниками, числівниками; конструкції з ним виражають такі відношення:

а) часові: **"по обіді"**, **"приїду по святках"** (іноді можна замінити іменником у родовому відмінку з прийменником після – **"після свят"**);

б) об'єктні: **"погладив по голівці"**, **"по коліна у воді"**;

в) мети: **"пішов по хліб"**, **"пішла по гриби (і за грибами)"**, **"поїхав по сіль"**;

г) кількісні відношення: **"по 25 дітей в класі"**; **"працює по 10 годин на добу"**;

г) найчастіше вживаємо цей прийменник на позначення просторових відношень: **"по садочку ходжу"**, **"по діброві вітер виє"** [1, с. 80].

Проблеми перекладу становить і мова ділових паперів, наприклад:

Возможность – змога; спромога; спроможність; можливість; (средство) – спосіб.

Беспрепятственная возможность – добра змога.

По возможности, по мере возможности, в меру возможности – по змозі; по спроможі; по можливості.

Как только возможно – якомога.

Нет возможности – незмога, неспромога; несила; ані способу.

Не было возможности – не було змоги, спромоги, можливості; не було як; несила була.

Иметь возможность – мати спромогу; здужати; спромагатися.

Очередь – черга; черед; ряд.

На очереди – на черзі.

По очереди – чергою; по черзі; по черешно.

Вне очереди, не в очередь – без черги; безчерешно; поза чергою.

В порядке очереди – за рядом; по ряду черги.

Очередь за кем – черга кому.

Соблюдать очередь – пильнувати, додержувати черги; тримати чергу.

В первую очередь – у першу чергу; передусім; насамперед.

В свою очередь – і собі; своєю чергою.

Очередь наступила – прийшла черга.

Попасть в очередь – під чергу прийтися; в ряд прийтися.

Быть на очереди (о делах, вопросах) – бути, стояти на деннім порядку, на черзі дня.

Ставить вопрос на очередь – ставити справу на порядок денний.

Пришла очередь за чем, чем – прийшла черга на кого, що, кому, чому.

Придет очередь – дійдеться ряд.

Ожидать очереди – застоювати (засиджувати) чергу.

и тебе придет (наступит) очередь – і до тебе ряд дійде.

Долг – борг; позика; позичка; (обязанность) – обов'язок; повинність.

Капитальный внешний государственный долг – капітальний зовнішній державний борг.

Текущий внешний государственный долг – поточний зовнішній державний борг.

Первым долгом – передусім; найперше.

Сомнительные долги – непевні борги.

Исполнять долг – чинити обов'язок.

Отсрочивать долг – поборгувати; відкласти виплату боргу.

Изменять своему долгу – зрадити свою повинність, свій обов'язок.

Забирать в долг – боргуватися; брати набір, на віру.

В долг – набір; позикою; боргом.

Входит в долги – запозичатися.

Брать в долг, набирать в долг – позичати в кого; боргувати в кого; брати набір у кого; напозичатися.

Влезть в долги – заборгуватися.

Давать в долг, верить в долг – позичати кому; давати набір кому.

Залезть в долги – загрузнути в боргах.

Взятый в долг – позичений; борговий.

Взять за долг – одібрати за борг.

Покрывать, погашать долг – сплачувати, виламувати борги; виплачуватися з боргів.

Поверить в долг – повірити набір.

Требовать долг – правити борг.

Взыскивать долги – стягати, витравляти борги.

Долг гражданский – громадянський обов'язок.

Долг погашенный – борг оплачений.

Возврат долгов – повертання боргів. По долгу (службы) – з обов'язків (службових).

Отпускать в долг – давати набір, в кредит.

Считать долгом – вважати за обов'язок.

Сложить долг с кого – дарувати кому борг.

Отношение (к кому; чему) – відносини; стосунки; ставлення до кого, чого; (матем.) – відношення; (канцелярское) – завідомлення; лист.

Благожелательное отношение к кому – ласка, прихильність до кого.

При хорошем отношении – за добрих відносин; гарно ставлячись; коли гаразд ставитися.

Почтительное отношение – шаноба до кого.

Непочтительное отношение – неповага до кого; непошана.

Несправедливое отношение – кривда кому; несправедливе ставлення до кого.

Взаимные отношения – взаємні відносини; стосунки; взаємини.

Враждебные отношения – ворожнеча.

Быть в хороших отношениях – в доброті жити з ким.

Иметь к чему отношение – стосуватися до чого.

Отношения (между событиями, явлениями и т.п.) – залежність, відношення.

Высказывать свое отношение к чему-либо – висловлювати свій погляд на що.

В отношении кого, чего – щодо кого, щодо чого; (в сравнении с кем, чем) – проти кого, чого.

В этом отношении – з цього погляду; цією стороною.

Во всех отношениях – з кожного погляду; всіма сторонами.

Процентное отношение – відсоткове відношення.

В процентном отношении – відсоткове.

В отношении количественном, качественном – з боку кількісного, якісного.

Ответное отношение – відпис.

На ваше отношение имею честь уведомить – на вашого листа маю за честь повідомити.

Корреспондентские отношения – кореспондентські стосунки.

Корреспондентские отношения без счета – кореспондентські стосунки без рахунку.

Международные валютные отношения – міжнародні валютні відносини (стосунки).

Найделікатнішою й найвразливішою є сфера мовної русифікації, оскільки вона нібито неістотно впливає на економічну, політичну, соціальну та інші сфери. Однак у цьому й полягає її величезна небезпека. Як колись писав І.Огієнко: "Рідна мова – то найголовніший наріжний камінь існування народу як окремої нації: без окремої мови нема самостійного народу" [5, с. 4]. Без мови не може існувати українська культура, духовність, мораль і поведінка, а в умовах політики русифікації – й українська державність.

Наслідком цього в мовленні українських громадян є значна кількість росіянізмів (канешно, останков, да, сємдесят, ладно, дежурний, вабще, Маша, Даша, Женя, Славик, фамілія, простила (застудилася), бистро, сідий, віски, перерив тощо).

Звертати увагу на масові мовні недоречності і помилки і долати їх повинен не лише кожен мовознавець, а й кожен інтелігент, кожен свідомий українець, бо мовна залежність – це вияв глибокої, внутрішньої несвободи, низької внутрішньої самооцінки. Треба контролювати чистоту мовлення за відповідними словниками, довідниками, стежити за вимовою відомих українських мовознавців та найкращих дикторів радіо та телебачення. Якщо людина є особистістю, вона не намагатиметься уподібнитися до тих, хто копіює мовлення натовпу, окремої групи – такий мовець "прагнутиме розмовляти й писати українською літературною мовою, яка об'єднує представників різних діалектних регіонів, різних соціально-професійних угруповань, осіб різного віку й походження в одну націю" [4, с. 38].

Література

1. Антисуржик. Вчимося ввічливо поводитись і правильно говорити / За заг. ред. О.Сербенської: Посібник. – Львів, 1994.

2. Антоненко-Давидович Б. Як ми говоримо. – К., 1991.
3. Бабич Н.Д. Основи культури мовлення. – Львів, 1990. – С. 124–128.
4. Бондаренко А.І. Культура ділового мовлення вчителя. – Ніжин, 2000.
5. Огієнко І. Наука про рідномовні обов'язки // Іван Огієнко (незабутні імена української науки): Тези доп. Всеукр. наук. конф., присвяченої 110-й річниці від дня народження професора Івана Огієнка (26–27 травня 1992). – Ч. 1. – Львів, 1992. – С. 4.
6. Російсько-український словник ділової мови. – К., 1979.
7. Українська мова: Енциклопедія. – К., 2000.
8. Ющук І.П. Практикум з правопису української мови. – К., 1994. – С. 182–184.

І.І.Киричок

Готовність майбутніх вчителів-філологів до використання емпатії як умови розвивального впливу у міжособистісних стосунках

Постановка проблеми. В умовах розвитку освіти та інтеграційних процесів, глобалізації постає проблема підготовки вчителів, здатних до встановлення діалогічної взаємодії. Суб'єкт-суб'єктна парадигма освіти вимагає від педагога гуманістичної установки, проникнення вчителя у світ переживань та почуттів дитини, готовності приймати співрозмовника, взаємодіяти з ним. Це можливо за умови розвитку емпатійності у вчителя. Саме емпатійне розуміння визнається вченими одним з центральних якостей особистісно орієнтованого вчителя [8, с. 115].

Аналіз останніх досліджень з цієї проблеми. Проблемами професійної установки на емпатійні способи взаємодії займалися: Р.Астаханов, М.Барна, Ч.Лопсін, Т.Мінько, Т.Волошина, А.Меграбян, М.Удовенко, Н.Амінов, Н.Янковська, Р.Мей, М.Юсупов, К.Роджерс та ін. Психологами розроблені методи емпатійного слухання (К.Роджерс), створені спеціальні програми навчання навичок емпатії психотерапевтів, вчителів (А.Голдстейн, Т.Гордон), програми соціально-психологічного тренінгу емпатії для молодших школярів та підлітків (М.Удовенко), тренінгова програма для практичних психологів (М.Барна). Однак їх аналіз показує, що питання готовності майбутніх